

“Türk” Soyadını Taşıyan Orta Avrupalılar

Prof. Dr. Nevzat GÖZAYDIN

Türk dilini çok geniş bir coğrafyada ve yüzlerce yıldan beri yaşatmış olan ve bugün de canlı tutan unsurlardan biri özel kişi adları ve soyadlarıdır. *Orhon Yazıtları*'ndan başlayarak bütün tarihî kaynaklara baktığımızda, binlerce adın Türkçe olduğunu görürüz. Kişi adları ve soyadları, o insanın mensup olduğu öncelikle dil ailesini, kültürünü, tarihî geçmişini ve toplum içindeki statüsünü ortaya koyar. Her aile, yeni doğan bebeğine ad koyarken çok farklı düşünceler içinde kalır ve kendilerine göre değişik sebepler ileri sürerler. Ancak soyadı öyle değildir, kolay kolay değiştirilemez. Türkiye Cumhuriyeti tarihi içinde soyadı almayı mecbur eden kanun (2525 sayılı Soyadı Kanunu) 21 Haziran 1934 tarihinde kabul edildikten sonra, her aile heyecanlı bir arayış içinde, istedikleri soyadını alıp nüfus müdürlüklerinde tescil ettirdiler. Söz konusu kanun yürürlüğe girmeden önce kullanılanlar ise, o ailenin çevrelerinde tanındığı, bilindiği özelliği belirten birtakım iş, meslek veya aile adları, soylarının nereden geldiğini gösteren, kökenlerini belirten isimler idi. Bunlar toplum içinde elde ettiği statü, sahip olduğu iş veya mesleğin türü, vaktiyle bir aile büyüğünün kazandığı unvan veya onun için yapılan bir benzetme ya da yakıştırma, yahut bir sakatlık, organ eksikliği, mensup olduğu aşiret vb. olarak yüzlerce yıl toplum içinde geçerliliğini korumuştur. Soyadı kanunu çıkınca da aileler genellikle, eskiden beri bilinen soy veya aile isimlerini ya aynen ya da biraz değiştirerek kullanmayı yeğlediler. Bazı büyük ve kalabalık nüfusa sahip olan aileler ise yakın akrabalıklar azalınca, yeni kurulan aileler birbirlerinden uzaklaştıkça, soyadlarını da değiştirme yoluna gittiler. Ancak yine de değişik soyadlarını taşımalarına rağmen, o büyük ailenin içinde olduklarını belirterek mevcut bağlarını koparmadılar.

Türk ad bilimi konusunda kişilerin özel adları ile ilgili birçok araştırmanın, anketin varlığı bilinmektedir.¹ Ancak Türkçe soyadları konusu fazla araştırılmamıştır. Bölgesel yapı içinde hangi soyadlarının tercih edildiği, soyadının alınış tarihi, sebebi ve sonuçları, varsa değiştirme zamanı, bahaneleri vb. hususlar, uzun yıllardan beri araştırma konusu olabilseydi; kimlerin, nasıl, niçin

1 bk. Prof. Dr. Saim Sakaoğlu, *Türk Ad Bilimi*, TDK yayını, Ankara 2001, 156 s.

ve nerede kendi seçtiği soyadını kullandığını kolayca görebilirdik. Özellikle soyadını kabul ediş sebepleri arasında hangi hususların bulunduğu hakkında da daha fazla bilgi sahibi olabilirdik. Sayın Prof. Dr. Emine Gürsoy Naskali bu konu üzerinde durmuş ve geçenlerde bir kitap yayımlamıştı.² Araştırmacı bu orijinal kitabında soyadlarının Türkiye Cumhuriyeti tarihi içinde ve soyadı kanununun çıkışından itibaren aileler tarafından nasıl ve ne zaman alındığına dair sözlü anlatılardan bazılarını kaynak kişilerin ağzından aktarıyor ve herhangi bir yorum yapmıyor. Ancak elde ettiği soyadlarının hikâyelerinden hareket ederek, soyadlarını yirmi beş ayrı başlık altında sınıflandırmış ve örnek metinleri bu belirli başlıklar altında aktarmıştır. Kitabın sonuna eklediği dizin, aranan soyadını bulmada büyük kolaylık sağlamaktadır.

Elimizdeki bu kitapta gördüğümüz ve genel olarak bildiğimiz kadarıyla hiçbir aile, kendi soyadını belirlerken veya aileden gelen soyadını taşımayı sürdürürken, vaktiyle aralarında düşmanlık veya en azından husumet olduğu, geçimsizlik yaşadığı, kötülük gördüğü veya herhangi bir olumsuzlukla karşılaştığı komşusunun veya o komşunun ait olduğu toplumun soyadını alıp da kullanmaz, asla böyle bir şeyi düşünmek bile istemez. Söz gelimi, kanlı bıçaklı olduğu ailenin soyadını kendi ailesinin kullanmasına niçin izin versin? Yahut o düşmanı gibi algıladığı topluluğun veya büyük toplumun, milletin adını, kendine neden soyadı olarak tescil ettirsin? Hatta bunu uzun yıllar boyunca hiçbir sorun çıkarmadan niçin kullansın? Düşman olarak görünen bu milletin adını neden yıllardan beri değiştirmeyi bile düşünmesin? Türkiye toprakları üzerinde faraza bir Erzurumlu, Karslı, Artvinli aile, atalarının topraklarını savunma amacıyla çarpıştığı ülkenin insanını anlatan “Moskof” sözünü soyadı olarak kabul eder mi? Yahut bir Kahramanmaraşlı, Gaziantep’li, Şanlıurfa’lı aile kendi vatan topraklarını işgal eden ülkenin “Fransız” olan adını, soyadı olarak almayı ve tescil ettirmeyi düşünebilir mi?³

Türk kuvvetlerinin 14. yüzyılın başlarında Süleyman Paşa önderliğinde Asya topraklarından Trakya yoluyla Avrupa topraklarına ayak basmasından sonra, her geçen yüzyılda genişleyen Türk egemenliği altında yaşayışlarını sürdüren Balkanlardaki Bulgar, Yunan, Sırp, Arnavut, Hırvat vb. topluluklar, yüzlerce yıl kendi dillerini ve dinlerini hiçbir asimilasyona uğramadan korudular. İlk kez Haçlı Seferleri sırasında Türk kuvvetleriyle karşılaşan Orta ve Güney Avrupa ülkelerinin vatandaşları, Türk egemenliği altında Balkan ülkeleri kadar uzun süre kalmamışlardır. Birinci Viyana Kuşatması (1529) öncesinde kendi egemenliklerini sürdürdükleri topraklarında Türklerle karşı karşıya gelmeyen

2 bk. Prof. Dr. Emine Gürsoy Naskali, *Cumhuriyet Tarihi-Soyadı Hikâyeleri*, Doğan Kitap yayını, İstanbul 2013, 267 s.

3 Türk kişi adlarının seçilme sebepleri hakkında daha geniş bilgi için bk. Laszlo Rasonyi, *Doğu Avrupa’da Türklük*, Selenge yayınevi, İstanbul 2006. Burada soyadı konusu hiç işlenmemiştir.

Avusturya ve çevresindeki toplumlar (Slovenya, Çek, Slovak, Macar ve Alman), giderek genişleyen Türk egemenliği altında yaşamaya başladılar. Bu dönem yaklaşık olarak 1683 yılındaki İkinci Viyana Kuşatması günlerine kadar sürmüştür. O yıldan sonra Türk egemenliği devamlı bir gerileme içinde görülmüştür. Sürekli savaşlarla geçen bu gerileme döneminde adını verdiği topluluklar kendi egemenliklerini ilan etmişlerdir. Böylece Orta Avrupa'da dört yüzyıldan beri düşman belledikleri Türklerden ve onların egemenliğinden kurtulmuş oldular.

Balkanlarda ve Orta Avrupa topraklarında “düşman” kabul edilen “Türk”, oralarda yaşayan topluluklarda bir aile ismi, bir soyadı olarak nasıl ve niçin kullanılmıştır? Günümüzde de neden kullanılmaya devam edilmektedir? Bu soruları bütün çıplaklığı ile önüme getiren olay, geçen dönemde Slovenya Cumhurbaşkanı makamında oturan Sayın Prof. Dr. Danilo TÜRK ile başladı. Kendisinin Kasım 2007 ayında Slovenya Cumhurbaşkanı seçilmesi sonunda *Hürriyet* gazetesinde Emre Kızılkaya “Kim Bu Slovenyalı Türk?” başlığı altında bir haber kaleme aldı (12 Kasım 2007). Yazıda kaynak olarak bilgi aldığı Dr. Janez Keber'in bir makalesinde şu sözleri görüyoruz:

“Türk Fethinin Hatırası/ Bu soyadı, Türklerin Sloven topraklarına yüzyıllar önce fetihlerle saldırdığı korkunun bir hatırası. Bu soyadını taşıyan insanların Türk kökenli olduğu elbette söylenemez. Ancak atalarının Türklerin denetiminde bulunan topraklardan geldikleri veya oradan kaçmış oldukları öne sürülebilir” (*Hürriyet* gazetesi, 12.11.2007).

Bu ilginç haber sonrasında ne basın yayın organlarında, ne de bilimsel yayınlarda konu üzerinde uzun boylu duran kimse olmadı. Aradan yıllar geçti ve Almanya'daki doktora öğrenimim sırasında fotokopilerini çektiğim bazı şehir telefon rehberlerinin soyadı sıralamasında Turck, Torck, Türkck, Türk, Türke vb. sayfalarından oluşan dosyama arşivimden çıkarıp önüme koydum. Özellikle güney Almanya, Avusturya şehir rehberlerinde Türk kökenli, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları olanların dışındaki yüzlerce soyadının neden, ne zaman ve nasıl alındığı konusunda bir araştırma başlatmaya karar verdim. Bu kararımı gerçekleştirmeye de ilk olarak adı geçen Slovenya Cumhurbaşkanı'na bir mektup yazıp kendi soyadının nasıl ve niçin sürdüğünü sordum. Ayrıca Almanya ile Avusturya'da adresleri tespit ettiğim “Türk” soyadlı kişilere dört yüze yakın mektup yolladım. Kendimi ve araştırma konumu kısaca belirterek aklımdaki soruların cevaplarını vermelerini istedim. Kasım-Aralık 2012 aylarında gönderdiğim mektupların bazıları hemen cevaplandırıldı. Bazılarının ise adresi değiştiği veya öldüğü için zarfların üstüne düşülen notlarla geri geldi. Bir bölümü de içinde bulunduğumuz bahar aylarından beri gelmeye devam ediyor. Elime ulaşan mektupların bir bölümünde “Türk” soyadı hakkında ilgi çekici açıklamalar yapılıyor. Bazıları ise bu konuyu hiçbir zaman akıllarına bile getirmediklerini belirtiyorlar. Başta Slovenya Cumhurbaşkanı Sayın Prof. Dr. Danilo Türk

olmak üzere diğer bazı mektupların çevirilerini vermeden önce “Türk” adının veya kavramının o ülkelerde ne zamandan beri, nasıl ve niçin yorumlandığına bakmak gerekiyor. Ayrıca Alman dilindeki edebî verilerde “Türk” sözünün nasıl kullanıldığına da bir göz atmakta yarar vardır.

Alman dilini kullanan Avusturya, İsviçre’nin yanı sıra bu dile yaygın bir biçimde hâkim olan Slovenya, Çek Cumhuriyeti, Slovakya ve hatta Hırvatistan’daki sözlüklerde “Türk” ile ilgili edebî verilere ulaşmam mümkün olmadığından burada sadece Almanya’da yayımlanan eserlerdeki durumu kısaca özetlemek istiyorum. “Türk” sözünün Alman dilindeki tarihi hakkında Genel Ağ içinde yaptığım taramada bu sözün eski kaynaklarda. “Torck, Torke, Toric(h), Tork, Turck, Türk, Türke, Tuerk” vb. biçimlerde kaydedildiğini belirledim. En eski tarihî kaynak *Historia Peregrinorum*’da Haçlı Seferlerine katılan İmparator Friedrich Barbarossa’nın seferi hakkında bilgi verilmiştir. Almanya’daki Vestfalya şövalyesi Dietrich’in 1200 yılında Haçlı Seferinden döndükten sonra lakap olarak Turco’yu kullandığı ve kendisinden sonra da sülalesinin çok geniş bir coğrafyaya dağıldığı belirtilmiştir. İlk yazılı belge 4 Ocak 1201 tarihli olup Dortmund’daki Theodoricus Turco’ya aittir. Daha sonraki isimlerin ve tarihlerin belgelerdeki en eskilerinden başlayarak sıralaması şu şekildedir: 1204 Albertus de Torchhe, 1268 Bertold Torck, 1294 Heinrich Torck, 1320 Heinrich Torck, 1346 Albert Torck, Heinrich’in yeğeni 1394 Albert Torck, 1398 Gerriot de Turck, 1406 Godert Torck, 1424 Dietrich de Torck, 1550 Jasper von Torck, 1629 Dietrich Adolf von Torck, 1709 Friedrich Ludolph von Torck, 1735 Wilhelmine von Torck. Burada dikkatimizi çeken husus 1555 yılından, Jasper von Torck’tan itibaren asalet belirten (von) sözünün eklenip sürdürülmesidir.⁴

Bu Torck sülalesinin özel bayrağı veya asalet armasında, yukarısı kırmızı, alt tarafı gümüşü renkte olup ayrıca yedi adet mavi eşkenar dörtgen bulunmaktadır.

Türklerle ilgili olarak kullanılan Alman atasözleri sözlüğünde kırka yakın atasözü ve deyim bulunmaktadır.⁵ Tarihî kaynaklar taranarak elde edilen atasözlerinin coğrafyasına baktığımızda bunların çoğunun güney Almanya ve Avusturya bölgelerinde yaygınlaştığını görüyoruz. Bu sözlerin ilk kullanılış tarihleri ise, en eski tarih olarak 15. yüzyıl belirlenmiştir. Kullanım amaçları, yerleri ve tanımları genellikle hep olumsuz, aşağılayıcı, kötümser yargularla bağlantılıdır.

Önemli kaynaklardan biri de Duden Yayınevinin hazırladığı sözlüklerdir. Türk Dil Kurumu Kütüphanesinde bulunan 1999 basımı Duden’in ilgili cildin-

4 bk. *Genealogisches Handbuch des Adels*, Adelslexikon, c.14, C.A. Starke Verlag, Limburg (Lahn), 2003.

5 bk. *Deutsches Sprichwörter-Lexicon*, hrsg. Karl Friedrich Wilhelm Wander, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, c. 4, Darmstadt 1964.

de alfabetik olarak Türklerle ilgili bulunan on sekiz madde başı vardır. Bunlar içinde olumsuz anlam taşıyanların yanı sıra başka cins isimler de bulunmaktadır. Yazımızı uzatmamak için bu madde başlarının çevirisinden şimdilik uzak duruyorum.

Başka önemli bir kaynak da *Brockhaus Ansiklopedisi*'dir. Burada da on üç madde başı vardır ve yukarıdaki eserdekilerden pek de farklı tanımlar yapılmamıştır.

Almanya'nın Mainz ve Freiburg üniversitelerinde Alman Halk Bilimi bölümlerinde yıllarca dersler veren Prof. Dr. Lutz Röhrich'in hazırladığı *Sprichwörtliche Redensarten* başlıklı büyük eserinde yer alan "einen Türken bauen" deyimini karşısında şu açıklamayı görüyoruz:

"Gerçekmiş gibi gösterip kandırmak, aldatmak" Bu sözün özellikle yazılı ve görsel iletişim dünyasında özel bir anlamda kullanıldığı belirtilerek, gerçekmiş gibi hazırlanan film sahnelerinin veya belgelerin eşliğinde röportaj yapılan ve karşısında oturan kişiyi kandırma anlamı taşıdığı açıklanmıştır. Bu sözün kaynağı hakkında da değişik eserlerdeki varyantları ve künyeleri gösterilmiş, bunlar için bilgi verilmiştir.⁶ Başka bir atasözleri sözlüğünde Türk sözüyle ilgili otuz yedi atasözü, deyim veya deyim kabul edilebilecek kalıp ifadeler bulunmaktadır.⁷

Bütün bu atasözlerine, deyimlerine ve kalıp ibarelere baktığımızda "Türk" sözünün çoğunlukla olumsuz, aşağılayıcı, komik düşürücü ve kötümser anlamlarda kullanıldığını, bu biçimde kullanmaların yüzlerce yıldan beri sürüp gittiğini anlıyoruz. Bu olumsuz anlamlar dünyasına rağmen Orta Avrupa ülkelerindeki insanların bu soyadını herhangi bir olumsuz etki altında kalmadan, yüksünmeden, utanmadan, pişmanlık duymadan kullanmaya devam etmeleri bir hayli ilginç olabilir.

Uluslararası büyük bir araştırmamanın ürünü olan başka bir eserde de "Türk" kavramıyla ilgili bilgiler bulabiliyoruz. Avrupa halk edebiyatı ürünlerinin bir çoğunda bu kavram bir motif olarak yer almıştır. Söz gelimi, "Türk neden kırmızı gözlere sahiptir?", "yardımcı olan Türk", "Türkçe konuşma", "Hristiyan birinin töreninde yanlışlıkla yer alan Türk elçi", "halkını kurtarmak için Türk ile evlenmeye karar veren prenses" vb. motifler bunlar arasındadır.⁸

6 bk. *Das Grosse Lexicon der sprichwörtliche Redensarten*, Herder Verlag, Freiburg-Basel-Wien, üç cilt, 1910 s. ve özellikle s.1651 vd.

7 Bunların bazıları çok geniş olarak ve örneklerle açıklanmış olup kaynakları da ayrı ayrı künyeleriyle gösterilmiştir.

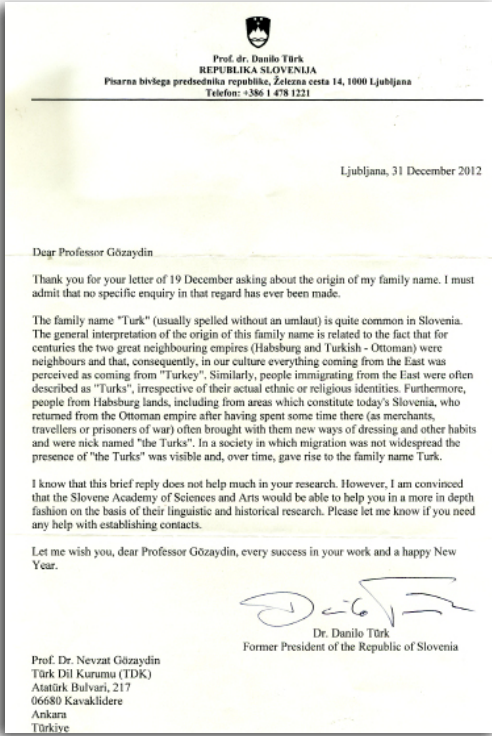
8 *Motif-Index of Folk-Literatur/ A classification of Narrative Elements in Folktales, Ballads, Myths, Fables, Mediaeval Romances, Exempla, Fabliaux, Jest-Books, and Local 'Legends*, revised and enlarged by Stith Thompson, Indiana University Press, altı cilt, özellikle bk. c. 6, s. 820.

Bunların dışında Avrupa ülkelerinin haritalarına baktığımızda da bazı yer adlarının “Türk” sözüyle başladığını görüyoruz. Almanya ve Avusturya’nın dışında Fransa’nın güneyinde de iki yer adının bulunması çok ilginçtir. Fransızca bilen araştırmacıların da bu konuya eğilmeleri, bazı gerçekleri ortaya çıkarabilir.

Yukarıda sözünü ettiğim Slovenya Cumhurbaşkanı Sayın Prof. Dr. Danilo Türk sorduğum sorulara içtenlikle cevap vermiş ve ilginç tespitlerde bulunmuştur. Onun mektubunun çevirisini aktarıyorum:

“Sevgili Profesör Gözaydın,

Soyadımın kökenini sorduğunuz 19 Aralık tarihli mektubunuz için teşekkür ederim. İtiraf etmeliyim ki, bu konuyla ilgili daha önce özel bir talepte bulunulmadı.

Soyadı olarak “Türk” (genellikle çift noktasız söylenir) Slovenya’da oldukça yaygındır. Genel anlamda söylemek gerekirse, bu soyadımın kökenleri, yüzyıllar boyunca iki büyük imparatorluğun (Habsburg ve Türk-Osmanlı) komşu olmaları ve bunun sonunda da kültürümüze Doğu’dan giren her şeyin Türkiye’den gelmiş olduğunun düşünülmesidir. Benzer olarak doğudan göç eden insanlar, gerçek etnik ve dinsel kimliklerinden bağımsız, sıklıkla “Türk” şeklinde tanımlanmaktadırlar. Ayrıca, günümüz Slovenya’sını da içine alan Habsburg topraklarından gelen insanlar, Osmanlı İmparatorluğu içinde zaman geçirdikten sonra (tacir, seyyah veya savaş mahkûmu olarak), dönerken beraberlerinde “Türkler” olarak adlandırılan yeni alışkanlıklar ve giyim şekillerini de getirmişlerdir. Göçün çok yaygın olmadığı bir toplumda, “Türkler” in varlığı kaydadeğer olmuş

ve zaman içinde “Türk” soyadının yükselişini getirmiştir.

Bu kısa cevabımın araştırmanıza çok da yardım etmeyeceğini biliyorum. Ne var ki, Slovenya Bilim ve Sanat Akademisinin tarih ve dil araştırmaları nedeniyle size daha derinlemesine yardımcı olacağına inanıyorum. İletişim kurma konusunda yardıma ihtiyacınız olursa lütfen bildiriniz.

Sevgili Profesör Gözaydın, size işlerinizde başarı ve güzel bir yıl dilememe lütfen izin veriniz.

*Dr. Danilo Türk
Eski Slovenya Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı
(İmza)*

Kendilerine mektup yazdığım bazı isimler herhangi bir bilgi sahibi olmadıklarını belirtirken, bunlardan bazıları da benim mektubumdan çok daha önceleri kendi soyadını merak edip ilgili olduğunu düşündüğü resmi makamlara, üniversitelere, derneklere mektup yazıp “Türk” sözünün ne zaman, nasıl ve niçin kullandığını sormuşlardır. Ayrıca bazı aydın kişiler kendi soyadları ile ilgili açıklamalar da yapmışlardır. Söz gelimi, Avusturya Linz şehrinden peyzaj mimarı olan Heinz-Peter Türk, 10.12.2012 tarihli uzun mektubunda önemli bilgiler aktarmaktadır. Bazı konuları açıklığa kavuşturmak için kardeşi Dr. Roman Türk ile araştırmalarda bulunduğunu söylemektedir. Onun elde ettiği bilgilere göre, kendi aile adı 1790 yılına kadar geri gitmektedir. Mektubunda yazdığına bakarsak, Türk soyadının ortaya çıkışı hakkında farklı düşünceler bulunmaktadır. Bunları ana çizgileriyle çevirerek vermek isterim:

1. Yaklaşık 14 - 16. yüzyıllar arasında Türk yer adı Almanya’da Bad Reichenhall yakınlarında Marzoll’da tespit edilmiştir.

2. Avusturya’da “Türkstetten”, “Türkhof”, “Türkenkopf” gibi yer adları dağ zirvesinin sarıya benzemesiyle verilmiştir. Almanya’daki Schleswig-Hollstein eyaletinde “Thürk” yazımıyla, “Türkheim” olarak da Baden-Württemberg ile Bayern eyaletlerinde yer adı olarak kullanılmaktadır.

3. Kişinin işi veya kökeni dolayısıyla;

a. Boy ve halk adı olarak: Avusturya’daki Türklerle savaşlar (1663-1739) sırasında Türkler esir olup zor işlerde çalıştırılmışlardır. Bazı askerler ise, Türk ordusunun çekilişine kadar evlerde saklanıp gerisin geri dönmemişlerdir. Söz gelimi, Burgenland’ da “Türk von Purbach” vardır. Bu, halk arasında “Türk’ün bulunduğu yer” anlamındadır ve zamanla ‘saklanılan ev’ veya bunu takiben aile adı olarak kullanılmıştır.

b. Birçok Avusturyalı Orta Çağ’da tekstil veya ticari sebeplerle, bilimsel veya araştırma amacıyla, yahut da diplomat olarak Türkiye’ye seyahat etmiştir. Onların Avusturya’ya geri gelişleri sonrasında halk, belki de şaka yollu, “Türk yeniden evinde” sözünü kullanarak yaygın bir duruma getirmiştir.

4. Türk aileler: Son birkaç on yıldır birçok Türk soyadını taşıyan konuk işçiler gelip yerleşmişlerdir.

5. İlginç olan noktalar şunlardır:

“Türk” soyadı Avusturya’da farklı federal eyaletlerde görülmektedir. Kaernten bölgesinde monarşi, döneminde “Freiherr von Türk” unvanı bir asalet unvanıdır. Kuzey Almanya’ da “Daniel Gottlieb Türk” (1750-1813) ünlü bir müzisyendi ve piyano bestecisiydi. Onun piyano okulunda W. A. Mozart piyano öğrencisi olmuştu.

Mektuptaki genel ifadeler bunlardan ibaret...

Birçok araştırmanın ortaya çıkardığı bir gerçeği unutmamak gerekiyor. Türk dili ile bağlantı kuran ve bu bağlantıyı yüzlerce yıldan beri sürdüren Orta Avrupa ülkelerinin dillerinde yüzlerce, belki binlerce Türkçe/Osmanlıca kelime bulmak mümkündür. Bu ilişki özellikle kültür alanında karşılıklı etkileşmeye yol açmış olup, maddi ve manevi kültür alanlarında Türkçenin o dillerin içinde yer almasını sağlamıştır.

Türkçenin hâkimiyet alanlarını 1683 Viyana seferinden sonra Avrupa topraklarında azaltmasına karşılık, verdiğimiz birçok kelime onların dillerinde ve sözlüklerinde bugün bile yaşamaktadır. Bu dillerin sözlüklerine bakıldığında ve kökenlerinin nereden geldiği araştırıldığında Türkçeyi görürüz.

Kişilerin kendilerine soyadı olarak seçtikleri kelime ise atalarından beri kullanılmakta olup günümüzde yaşayanlar bunları herhangi bir sorun çıkarmadan kullanmayı sürdürmektedirler. Bu olgu Türkiye’de de, yabancı ülkelerde de bu biçimde değişmeden devam eder. Ancak soyadı olarak bir yabancı ülkenin adının, hele de yıllarca düşmanlık yapmış olduğu kabul edilen, toprakları için savaşılan bir milletin adının insanlara soyadı olarak alınması karşısında biraz tereddüt etme gereği duyulur. Yukarıda belirttiğim gibi özellikle Avusturya topraklarından gelen mektuplar çoğunlukta olduğundan bunların örneklerini aktarayım.

Önce B. Helmut Türk, kendisinin Viyana’nın 40 km. güneyinde bulunan Orth yakınlarındaki Mannsdorf’ta ikamet eden bir ailenin bireyi olduğunu belirterek elindeki belgelere göre en eski atasının yine aynı yerde 21.1.1823 tarihinde doğan Johann Türk olduğunu söylüyor. Atasının tarımla uğraştığını, o bölgede “Türk buğdayı” adı verilen bir tür “mısır” ekiminin yapıldığını ekliyor. Diğer ürünlerin yanında bu bitkinin önemli olduğunun altını çizerek, bitkinin saplarının bile günlük hayatta gerekli işlerde kullanıldığını belirtiyor (19.11.2012 tarihli iletisinden). Ancak daha fazla bir bilgi veremediği için de üzgün olduğunu söylüyor.

Türkiye’de olduğu gibi evlilik yapan kadınların kocasının soyadını aldığını belirten Bn. Hertha Türk, Kaernten’a bağlı Hohenthum’da yaşadığını 10.4.2013 tarihli mektubunda belirtmiştir. Onun ifadesine göre, “Türk” soyadı Avusturya’da bir hayli yaygındır. Geçen yüzyılda, 1980’lere kadar kadın mut-

laka evlendiği kocasının soyadını alırken artık bu değişmiştir. Kilise defterlerindeki kayıtlara bakıldığında yaklaşık 1830'lu yıllarda sözü edilen bölgede Georg Türk adında birinin yaşadığını belgelendiğini belirten Bn. Hertha Türk, ayrıca "TÜRK" kelimesinin Birinci Viyana Kuşatması (1529) ve İkinci Viyana Kuşatması (1683) ile bağlantılı olduğunu, hatta Türklerle Avusturyalıların 1662-1664 ile 1683-1699 yılları arasında yaptığı savaşların etkili görüldüğünü açıklıyor. Bu savaşlarda olağanüstü kahramanlık gösteren insanlara da Türk sözüyle atıfta bulunulduğu tahmininde bulunuyor.

Başka bir cevap da Andreas Türk'ten geldi. 17.1.2013 tarihli iletisinde aynen şunları yazmıştır:

"Çok sayın Prof. Gözaydın,

Türk adının nereden geldiğini tam olarak bilemiyorum, fakat millet olarak Türk anlamına geldiğini veya herhangi birinin bir Türk savaşına / seferine katılmış olduğunu sanıyorum. Bu soyadına Kaernten'da Avusturya'nın diğer bölgelerine göre daha sık rastlanır. Graz şehrindeki üniversitedeki bir araştırmada "Türk" kelimesinin "koyu renkli saçlı olan insanlar"ı tanımladığı belirtilmiştir.

Benim ailemde bu soyadı yaklaşık yüz elli yıl geriye kadar götürülebilir. Benim dedem Robert Türk, Budweis'lidir. Burası eski yıllarda Avusturya'ya bağlı topraklar arasındaydı ve bugün Çek Cumhuriyeti'nde Budejovice adıyla anılmaktadır. Dedem sadece Almanca konuşurdu. Onun nesli o bölgeden gelmişti. Belki "Türk" adı Çek dilindeki "Turek"ten gelmektedir ve zamanla Almancalaşmıştır.

Not: Çok sık rastlanan Çek soyadı "Turek" de Türk'ten başka bir şey değildir.

Selamlarla (imza)"

Bu mektupta ilgimizi çeken belgelerde ilk kez "Türk" kelimesine farklı bir anlam verildiği hususudur. Belki yöre insanların kendi kullarımlarında bu anlam verilmiş olabilir, ancak Almanca sözlüklerde böyle bir anlam bulunmamaktadır.

Kendi soyadının kökenini merak eden Dr. Martin TURCK Alman Dil Derneği (Gesellschaft für deutsche Sprache e.V.)'ne yıllar önce, 7.2.1994 tarihinde yazdığı mektubunda bu konu hakkında bilgi istemiştir. Söz konusu kuruluş da kendisine bir ay kadar sonra 9.3.1994 tarihinde bu konuyu ana hatlarıyla açıklayan bir cevap göndermiştir. Dr. Martin TURCK'a yazdığım mektubun kısa cevabında aşağıdaki yazıyı Alman Dil Derneğinin gönderdiğini belirtmiş ve fazla bir bilgi vermemiştir.

“Alman Dil Derneği

9.3.1994

Sayın Dr. Martin Turck,

Schwedenstr, 23

80805 München

İlgi: 7.2.94 tarihli yazınız

Sayımız: DA 22 232

Çok sayın Bay Dr. Turck;

Turck soyadıyla ilgili birçok açıklama ihtimali bulunmaktadır. Köln’de 1159 yılında Turk adlı bir erkeğin mevcut olduğu belgelenmiştir ve onun adı Eski Orta Yüksek Almancadaki Turc’tan alınmış olabilir. Bunun anlamı sallantılı hareket, düşme, baş dönmesi, göz kararması, mestlik olup ilk kez bir insana ad olarak verilmiştir. Bu kişinin başkalarının dikkatini çeken bir dönem yaşadığı veya bir çöküş, düşüş yaşadığı kabul edilebilir. Yürüyüşünün özelliğine göre de değişik adımcı, dönücü, hafif yürüyen, aksak vd. soyadları bu gerçeğin örnekleridir.

Sizin atalarınızın Doğu Almanya’daki Alman-Slav komşu bölgesinden veya Polonya’nın Slav kökenli göçmen topraklarından olduğu muhtemeldir. Bu soyadı Sorbça Turk (1652 yılında Turck olarak belgelenmiştir)’ten turk’a (horoz, hindi anlamında) dönüşmüş olabilir. Bu anlamıyla da kızgın, sinirli insandır. Yahut Çek ailelerinin soyadlarında olduğu gibi, Turk, Turek, Turka ve Polonya aile adlarında 1397’de Turek, 1400’de Turka, 1446’da Turko biçiminde kullanılmıştır. Bunlar da köken olarak Türk’e kadar geri gider.

Almancada Türk adı ilk önce 16. yüzyılda tespit edilmiştir. Aile adı olarak Thüring’de ağız özellikleriyle değişmemiş olup günümüzde üstü noktalı (ü) biçimiyle ve sonuna (-e) almış olarak belgelenmiştir: 1537 Turcke ve 1603 Türke. Bu isimler ya köken adı ya da lakap (dış görünüşün benzetilmesine dayanarak) yahut da soyadı olarak soyadları hazinesinin içinde yer almıştır. Fakat sözü edildiği gibi, üstü iki noktalı ve genellikle sonu (-e) ile biterek: Türk yanı sıra Turke.

Genellikle Turck soyadı için yukarıdaki her iki açıklamadan yararlanılarak hangisinin burada geçerli oldutğu sorusu, ailenin tarihî geçmişi ile bağlantılıdır.

Dostça selamlarla Prof. Dr. Horst Naumann (imza)”

Alman Dil Derneği Türk soyadı için özellikle ailelerin tarihî geçmişlerinin önemli olduğunu belirttiğine göre, hemen her ailenin kendi geçmişi hakkında da bazı bilgilere sahip olması gerekiyor. Yazdığım mektuplarda bu hususu da sormuş ve elde birtakım belgeler olup olmadığını da sormuştum. Bu konuda bazı

mektuplarda müphem cevaplar olduğu için onları bu yazımda vermeyeceğim. Ancak ailesinin geçmişiyle ilgili olarak araştırma yapanlar ve Türk soyadının nasıl alındığına dair bazı bilgiler verenler de bulunmaktadır. Bunlardan biri Avusturya'nın Götzis kentinden havacılıkla uğraşan B. Alex Türk'tür. Kendisi mektubumu aldığını ve bildiği kadarı ile kendi ailesinin geçmişiine dair birtakım bilgileri aktaracağını söyledikten sonra tarihî geçmişini 16. yüzyıla kadar geri götürebilmektedir.

“Çok sayın B. Prof. Dr. Nevzat Gözaydın!

Mektubunuzu teşekkürlerimle aldım ve sorularınızı memnuniyetle cevaplandırmak istiyorum.

Babam bugünkü Burgland'da 16. yüzyıldan itibaren yerleşmiş olan Burgland - Hırvat azınlık kökenlidir. Burgland Hırvatları aslen Türklerle Hırvatistan'daki savaşlar sırasında, özellikle o zamanki Macar Krallığı topraklarından olan Dalmaçya'ya kaçmış olanlardır.

Atalarımı 1820 yılına kadar geri götürebiliyorum. O yıl, aynı zamanda Graf Esterhazy'nin emrinde asker olan atalarımın birinin doğum yılıdır. Bu bilgi, babamın doğum yeri olan Trausdorf (Hırvat dilinde Trajstof, Macarcada Darazsfalu) nüfus kütüğünde kayıtlıdır. 1921 yılında Burgenland'ın Avusturya Cumhuriyeti'nin son federal ülkesi olmasından sonra, Tuna monarşisinin çöküşünden sonra bu belgeler günümüz Avusturya'sında kalmıştır.

Daha eski belgeler, eski Macar Krallığı, ki bu 1867 yılından itibaren Avusturya İmparatorluğu ile birlikte Avusturya - Macaristan monarşisini oluşturmuştur. Bu belgeler ya o zamanki Almanya - Batı Macaristan'ın başşehri olan bugünkü Sopron (Almanca Ödenburg)'da ya da tamamen Budapeşte'de muhafaza edilmektedir. Budapeşte ile Sopron İkinci Dünya Savaşı sırasında çok şiddetli çarpışmalara sahne olmuş ve birçok belge ayrıca komünizm döneminde de imha edilmiştir.

Benim ailemin doğrudan Türklerle savaş dolayısıyla ilişkisi veya tamamen doğrudan doğruya 1683 yılındaki son kuşatmadan sonra bu bölgede kalmış olan Türk askerlerinden gelmesi mümkündür. Ne yazık ki, bu konuyu daha fazla araştıramadım.

Bütün bunlara rağmen size yardımcı olduğumu ümit ediyorum.

Dostça selamlarımla (imza)

“Türk” soyadının Almanya'nın dışındaki ülkelerde de kullanıldığını belirtmiştim. Avusturya'nın Spittal şehriden B. Horst Türk, 20.11.2012 tarihli cevabi mektubunda, bugüne kadar ailenin soyadıyla hiç uğraşmadığını, ancak bazı tarihler verebileceğini belirttikten sonra soyadının ataları tarafından niçin

alındığını bilemediğini, elinde herhangi bir belge olmadığını, 1853 yılından beri aile bireylerinin belgelerinde ve hepsinde Türk soyadının bulunduğunu, kendisinin ve akrabalarının soyadlarıyla iftihar ettiklerini (Stolz auf ihren Namen), iki oğlu sayesinde de Türk soyadının geleceğinin garanti olduğunu (somit ist der Name Türk in meiner Familie gesichert) açıklamaktadır.

Ülkemizde nasıl tapu kayıt defterleri, şer’iye sicil defterleri, nüfus kayıtları çok sağlam bir biçimde saklanıyor ve bunları nasıl yıllarca muhafaza ediyorsak, Hristiyan ailelerin de nüfusa kayıt edilmeleri kiliselerdeki (Kirchenbuch) kayıt defterlerinde yüzlerce yıldan beri geçerli bir kuraldır. Kendilerinin bu soyadını o defterlere kayıt ettirip ettirmediklerini de yazdığım mektuplarda sormuştum. Böylece ırk soyadının o aile için en azından hangi tarihlere kadar geri götürülebileceği konusunda bir açıklama yapabilme arzusu, bunu gerektiyordu. Yukarıdaki belgede de belirtildiği gibi, her ailenin tarihî geçmişi bu soyadıyla yakından ilgilidir ve bu konuda kilise defterleri de önemli katkılar sağlayabilir. Kendisinden cevap aldığım Avusturya’dan B. Gottlieb Türk, 22.11.2012 tarihli yazısında, bu konuda ne yazık ki bana yardım edemeyeceğini belirtmiş ve şöyle devam etmiştir:

“Benim ailemin soyadı olan “Türk”ü büyük annem aracılığı ile aldığını biliyorum. Büyük annem bir köylünün yanında hizmetçi idi. Bu soyadının nereden alındığı benim için meçhuldür. Aile tarihini hiç araştırmadım, dolayısıyla aslında mutlaka mevcut olan herhangi bir kilise kayıt defteri bilgisine de sahip değilim. Bu soyadının birçok kuşaktan beri bizlerde mevcut olduğuna inanıyorum.

Dostça selamlarla” (imza)

İkinci Dünya Savaşı özellikle Avrupa ülkelerinde büyük bir felakete yol açmıştı. Binlerce ev, fabrika, okul, kilise, dükkân vb. bu savaşta tamamen yandı, yıkıldı. Dolayısıyla da on binlerce belge evlerde, arşivlerde, kitaplıklarda yok oldu, gitti. Durum böyle olunca bana gönderilen birçok mektupta ailelerin tarihî geçmişlerine ilişkin çok fazla bir bilgi verilemiyor. Ancak bilebildikleri atalarının yaşadıkları dönemlere ait bilgiler vermekle yetiniyorlar. Söz gelimi, Avusturya’nın Graz şehrinden B. Herbert Türk, ailesinin kökenleri hakkında fazla bir araştırma yapılmadığını belirttikten sonra, özellikle 17. ve 19. yüzyıllardaki kilise yangınlarının belgeleri yok ettiğini söylüyor. Hatırladığına göre, büyük babasının 21.9.1818 tarihinde doğduğunu, daha sonraki kuşakların eski topraklarından göç etmediklerini, 1918 yılına kadar Avusturya/Şilezya sınırları içinde yer alan ve şimdilerde, 1945 sonrasında Polonya topraklarında bulunan Bielitz (şimdilerde Polonya’da Bielsko)’da bir protestan aile olarak yaşayışlarını sürdürdüklerini belirtiyor. Ayrıca büyük babasının avukat olduğunu, sosyal politikada faaliyet gösterdiğini, kayınpederinin ise üniversitede önemli bir tarih profesörü olarak hizmet ettiğini ve onun gerçekten köklerinin bir Türkle

dayandığını ifade ettiğini açıklıyor. Leh ordusunun önemli bir geçit olan Bielitz'in 1683 öncesinde ve sonrasında ticaret yolu olarak bilindiğini anlatıyor. Bu şehrin 18. yüzyılda tekstil üretimiyle öne çıkarak meşhur olduğunu, birçok yerden göç aldığı da belirttikten sonra Avusturya'nın bir federal eyaleti olan Kaernten'da "Türk" soyadının sık rastlanan bir aile adı biçiminde kullanıldığını da mektubunda ifade ediyor. Mektubunun tarihi 3.1.2013'tür.

Başka bir mektup bize çok daha eski tarihleri göstermektedir. Avusturya'nın Klagenfurt şehrinden Dr. Herfried Türk, baba tarafından şecere cetvelini çıkararak mektubuna eklemiştir. Bu tabloya göre, Anton Türk'ün oğlu Martin Türk 10.9.1764'te Kaernten'de doğmuştur. Onun evliliğinden de Josef Türk 13.3.1783 tarihinde, bunun oğlu Jakob Türk 28.1.1818'de aynı yerde doğmuşlardır. Johann Türk Jakob Türk'ün oğludur ve 8.6.1867'de bugün İtalya sınırları içinde kalan, o zamanki Kaernten'e ait topraklarda doğmuştur. Mektubun sahibi Dr. Herfried Türk ise Johann Türk'ün oğlu Alois Türk'ün (6.5.1912) oğlu olup 8.9.1943 tarihinde Hermago/Kaernten'de dünyaya gelmiştir. Ancak kendilerinin bunca yıldır kullandıkları ırk soyadının nasıl alındığına dair elinde belge bulunmamaktadır. Böyle aydın bir ailenin belgelerinin yukarıda açıkladığım savaş, yangın gibi sebeplere bağlanması mümkündür.

Bütün bu cevaplar ve Alman dilindeki Türk sözüyle ilgili kullanımlar, bu soyadının yaklaşık beş veya altı yüzyıldan beri Orta Avrupa ülkelerinde, hatta biraz daha genişletebilirsek, Doğu Avrupa ülkelerinde bile kullanıldığını kanıtlamaktadır. Alman dilini kullanan toplulukların dışında Lehçe, Sırpça, Hırvatça, Çekçe, Slovence, Slovakça ve hatta Fransa'daki iki yerleşme yerinin adına da bakarak Fransızca belgelere ulaşıldığında, bu soyadının kökeni hakkında çok daha sağlıklı bilgilere ulaşabiliriz. Bu geniş araştırma için, elbette bu dilleri bilen elemanların oralardaki şehir tarihleri, aile tarihleri ve diğer sosyal, siyasal olaylar hakkında da önemli çalışmalar yapması gerektiği kaçınılmazdır. Bundan daha önemlisi ise, o dillerdeki Türkçe alıntılarının, Türk kelimesi ile ne tür ilişkilerin, tarihî belgelerde Türk kökenlilerin hangi işleri yaptıkları, nasıl gelip yerleştikleri vb. hususları da araştırdıktan sonra, en azından telefon rehberlerinde şu anda mevcut bulunan "Türk" soyadını taşıyan insanları bulup onlarla karşılıklı konuşmalarıdır. Böylece İkinci Viyana Kuşatması (1683) öncesinde ve sonrasında kendini kanıtlayan "Türk" soyadı üzerinde önemli bilgilere ulaşılmış olur. Bu araştırmamızla konuyu genç araştırmacılarımızın dikkatlerine sunmuş oldum. Bundan sonrası iyi dil bilen, kültür konularına meraklı insanlarımızın çalışmalarına bağlı... Dileğim kendi milletimizin adının Avrupa topraklarında düşman gibi bellenen bir ad olmasına rağmen, neden ve hangi sebeplerle bugün bile kullanılmasının iyiden iyiye açıklanmasıdır.